

İLLÜSTRASYON EĞİTİMİNDE BİLİNÇDİŞİ ÇİZİM YÖNTEMLERİ VE SANAT TERAPİSİNDEN ESİNLENEN YAKLAŞIMLAR¹

Doç.Dr. Elif ERGEN

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümü

Ankara / Türkiye

elifvarolergem@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1222-5699

Öz: Bu çalışma, illüstrasyon eğitiminde yaratıcı potansiyelin geliştirilmesine yönelik olarak bilinçdışı çizim tekniklerinin eğitsel bir araç olarak kullanımını ele almaktadır. Gerçeküstücülüğün otomatizm yaklaşımı ile sanat terapisinin yaratıcı süreci destekleyen yöntemlerinden esinlenen araştırma, sanat eğitimi bağlamında deneyim temelli yaratıcı üretim biçimlerine odaklanır. Öğrenciler ile yapılan çalıştaylarda katılımcıların sanat terapisinde de kullanılan ifade teknikleri ile görsel anlatılar üretmeleri, yaratıcılığı başlatan bir yöntem olarak değerlendirilir. Süreç odaklı bu yaklaşım, sanat eğitimi, terapötik uygulamalar ve sanat eserinin oluşturulması arasında kavramsal bir bağlantı kurmayı hedeflemektedir. Çalışma, deneysel uygulamalara dayalı gözlemler ışığında bu yöntemin yaratıcı öğrenme süreçlerine katkısını tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: illüstrasyon, Otomatizm, Terapötik Sanat, Sanat Eğitimi, Sanat Terapisi.

UNCONSCIOUS DRAWING METHODS IN ILLUSTRATION EDUCATION AND APPROACHES INSPIRED BY ART THERAPY

Abstract: This study examines the use of unconscious-based drawing techniques as an educational tool for developing creative potential in illustration education. Drawing inspiration from Surrealist automatism and expressive methods rooted in art therapy, the research focuses on experiential, process-oriented forms of creative production within the context of art education. In workshops conducted with students, participants produced visual narratives using expressive techniques also employed in art therapy, which are considered effective in initiating creativity. This process-driven approach aims to establish a conceptual link between art education, therapeutic practices, and the construction of the artwork itself. Through observations based on experimental applications, the study seeks to discuss the contribution of this method to creative learning processes.

Keywords: Illustration, Automatism, Therapeutic Art, Art Education, Art Therapy.

¹ Makalede Araştırma ve Yayın Etiği'ne uyulmuştur

EXTENDED ABSTRACT

This article investigates the potential of unconscious drawing methods to enhance creativity in illustration education. Drawing on the applications of art therapy in the field of visual arts and the legacy of Surrealist automatic drawing, it examines how intuitive, non-verbal, and symbolic forms of expression can be used as alternative strategies for creative development. The study questions how process-oriented artistic practices, nourished by personal experiences and unconscious imagery, can contribute to contemporary illustration education and help students go beyond technical skills to develop emotional depth and imagination.

As artificial intelligence increasingly finds its place in the creative industries, the role of illustration education is undergoing a significant transformation. The prominence of commercial demands and productivity-oriented criteria in educational contexts can lead to the neglect of the emotional and symbolic dimensions of artistic production. This study questions an approach centred on unconscious-based methods in artistic creation and encourages intuitive creativity. Creativity is an original process of production that emerges from the union of an individual's imagination and conscious experiences. From psychoanalysis to phenomenology, many approaches that attempt to explain the source of artistic creation have emphasized the decisive role of unconscious processes and subjective experiences in creativity. In illustration education in particular, methods such as automatism and blind contour which rely on unconsciousness, observation, and continuity are suggested as creative gateways to the unconscious. Within this framework, the development of creative learning is examined through students' experiences.

The research is based on a practice-based and qualitative observational workshop conducted in the spring semester of 2025 with illustration and graphic design students. Structured in line with the principles of Surrealist automatic drawing and art therapy, the workshop was designed to provide participants with an intuitive and non-judgmental drawing experience. Students began the session with approximately 15 minutes of meditation, which provided both physical and mental relaxation. Following the meditation, students were asked to place their hands on the paper without any planning or representational thought and to make free scribbles without conscious control. Working with ink pens and markers on 35x50 cm papers, the students produced intuitive drawings based on flow, free from aesthetic expectations. Some students depicted images that suddenly emerged from their subconscious, while others fully surrendered to the movement of their hands, creating abstract drawings.

Feedback indicated that the activity reduced performance anxiety, created a meditative effect, and helped students express themselves more freely. Some students integrated the abstract lines and stains that emerged during this experience into their graduation projects or illustrations, enriching their creative processes.

The study also highlights the overlapping areas between art therapy and illustration pedagogy. While art therapy serves clinical goals and illustration education serves educational goals, both fields share common tools such as creative expression, symbolism, and emotional insight. In this context, therapy-inspired methods are presented as approaches that can support structured art education and ignite creativity. This process-oriented approach allows students to establish a more personal, inner, and emotional connection with artistic production.

In conclusion, this research proposes an experimental model that combines psychological awareness with artistic production. It defines unconscious drawing techniques—automatic drawing, blind contour drawing, and free-associative lines—as powerful tools for emotional awareness, creative confidence, personal expression, and aesthetic exploration. Considering the importance of emotional depth and original narrative skills in contemporary illustration education, such approaches offer a transformative space for students to explore their identities, emotions, and creative potential.

1. Giriş

Bu makale, yaratıcılığın ilerleme yollarını bilinçdışı sanat uygulamaları ile sanat terapisi perspektifi üzerinden değerlendirmeyi hedeflemekte ve deneysel uygulamalarla somutlaştırma anlatılarına yer vermektedir. Çalışmanın temel iddiası, sanat terapisinin görsel sanatlar yönünün değerlendirilmesi, yaratıcılığı geliştirme yöntemi olarak bilinçdışı sanatsal ifade tekniklerinin incelenmesi ve bu sanatsal deneylerin öğrenme sürecinde diğer yaklaşımlara olan etkisine odaklanmaktır. Bu yöntemlerle illüstrasyon eğitiminde yaratıcı sürecin nasıl geliştirilebileceğini ve bu aşamalarının nasıl uygulanabileceğini ortaya koymaktır. Ayrıca, sanatsal süreci tetikleyen deneyimlerin ve karşılaşmaların, yaratıcılığı nasıl şekillendirdiğini ve nihayetinde somut bir esere dönüşme sürecini örneklerle incelemektir. Bu çalışmada anlatılan ve deneyimlenen yaklaşımın sürdürülebilirliği ve tam olarak değerlendirilebilmesi için daha uzun süreli uygulamalar ve kapsamlı gözlemler gerekmektedir.

Günümüzde, tasarım ve sanat eğitiminin kesişim noktasında yer alan illüstrasyon disiplini, yapay zekânın hızla geliştiği ve üretim süreçlerine entegre edildiği bir dönemden geçmektedir. Bu dönüşüm sürecinin başlıca paydaşları; sanat eğitmenleri, öğrenciler, sanat üreticileri ve aynı zamanda sanatı ya da yapay zekâyı yeterince tanımayan genel izleyici kitesidir. Bu süreçte en kritik meselelerden biri, öğrencilere yaratıcı sürecin özünü, yani gerçek sanatın yalnızca teknik beceri değil, aynı zamanda insani deneyimler, karşılaşmalar ve sezgisel düşüncelerle şekillendiğini aktarabilmektir. Ancak özellikle kamusal sanat alanlarının kısıtlı olduğu, sanatla toplumsal temasın zayıf olduğu ülkelerde, tasarım eğitimi kısa yoldan üretime ve kazanca odaklanan yüzeysel bir pratiğe evrilme riskiyle karşı karşıyadır. Bu bağlamda, öğrencilerin içsel yaratıcılıklarını besleyebilecek yöntemlerle tanışmaları ve aynı zamanda yapay zekâyı etik bir biçimde kullanmayı öğrenmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu makale, bu ihtiyaca yanıt olarak, yaratıcı sürecin deneysel ve bilinçdışı yönlerine eğilerek, tasarım ve sanat eğitiminde yaratıcılığı teşvik etmeye yönelik yüksek öğretim odaklı bir yaklaşımı tartışmaktadır.

Yaratıcılık, bireyin hayal gücü ile bilinçli deneyimlerinin birleşiminden doğan özgün bir üretim sürecidir. Psikanalizden fenomenolojiye, sanatsal yaratımın kaynağını açıklamaya çalışan birçok yaklaşım, bilinçdışı süreçlerin ve öznel deneyimlerin yaratıcılıktaki belirleyici rolüne dikkat çekmiştir. Özellikle illüstrasyon eğitiminde uygulanması önerilen otomatizm² ve blind contour³ gibi bilinçdışı, bakış ve süreklilik gerektiren yöntemlerin, bilinçdışına açılan yaratıcı kapılar olduğu varsayımıyla, öğrencilerin deneyimleri üzerinden yaratıcı öğrenmenin nasıl geliştiği incelenmektedir.

² Otomatizm, bilinçli kontrolü devre dışı bırakarak zihnin derin katmanlarından gelen imgelerin ifadesini amaçlayan bir yaratım yöntemidir. Gerçeküstüçülük akımının temel tekniklerinden biri olarak, özellikle yazı ve çizimde, sansürsüz ve özgür çağrışıma dayalı üretimi teşvik eder.

³ Arden'e göre (2014) Blind contour (kör kontur) çizim, sanat eğitiminde kullanılan algı geliştirme temelli bir tekniktir. Sanatçı bu yöntemde sadece modele bakarak çizer, elini kâğıtta hareket ettirirken çizdiğine bakmaz. Bu süreç, gözlem yeteneğini geliştirmeyi, yargılayıcı zihni devre dışı bırakmayı ve el-göz koordinasyonunu güçlendirmeyi amaçlar.

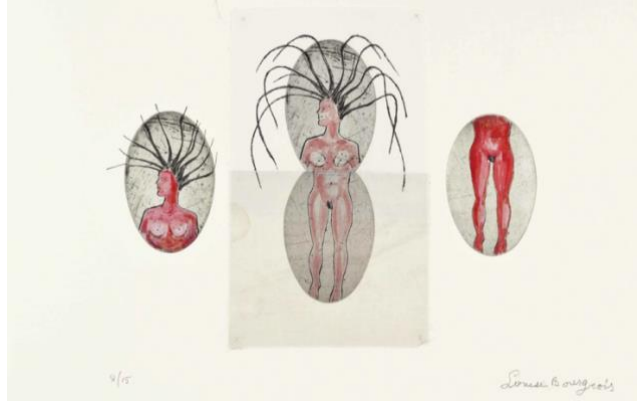
2. Sanat Terapisi; Terapötik Yaratıcılık ve Sanat

Yaratıcılık, insanın en büyük gizemlerinden biridir ve sanat insanoğlunun en sofistike yorumudur. Franken'e (1994) göre yaratıcılık, sorunları çözmeye, başkalarıyla iletişim kurmada ve hem kendimizi hem de başkalarını eğlendirmede işe yarayabilecek fikirleri, alternatifleri veya olasılıkları üretme ya da tanıma eğilimi olarak tanımlanır. İnsanların yaratıcı olmaya motive olmasının üç temel nedeni vardır: Yeni, çeşitli ve karmaşık uyarıcılara duyulan ihtiyaç, fikirleri ve değerleri iletme gereksinimi, sorun çözme ihtiyacı. Yaratıcı olabilmek için, şeyleri yeni biçimlerde ya da farklı bir bakış açısından görebilmek gerekir. Bununla birlikte, yeni olasılıklar veya alternatifler üretebilme yeteneğine sahip olmak da önemlidir. Yaratıcılığı ölçen testler, yalnızca insanların üretebildiği alternatiflerin sayısını değil, bu alternatiflerin benzersizliğini de değerlendirir.

Sanat terapistleri ve klinik çalışmalarına sanat yapımını dahil eden diğer ruh sağlığı uzmanları, genellikle yaratıcı sürecin doğası gereği iyileştirici olduğuna inanarak bu alanda çalışmaya yönelirler. Sanat genellikle kültürel gelişimin bir ürünü olarak değerlendirilirken, zihinsel rahatsızlıklar tam tersine kaçınılması gereken bir durum olarak görülür. Ancak tarihsel olarak, yaratıcılık ile ruhsal rahatsızlıklar yaşayan insanlar arasında bir bağ olduğu yönündeki inanç özellikle antik çağlardan bu yana süregelenmiştir. Bu anlayış, 19. yüzyılda romantik akımların etkisiyle sanatsal dehanın patolojik olduğu varsayımıyla bilimsel çevrelerde de yaygınlık kazanmıştır. Bazı psikanalistlere göre de bu patolojiye sahip bireylerin ürettikleri sanat eserlerinin ardında travmatik durumun iyileştirilmesi çabası yatmaktadır. Örneğin Spaniol'e (2001) göre, yaratıcı üretimin sürdürücüsü genellikle bireyin içsel iyileşme arzusu ve kişisel yaratıcılığıdır.

Yaratıcılığın ortaya çıkışına daha farklı ve genel yaklaşımlar da getirilmiştir. Hayat boyunca herkes, sanatçılar da dahil olmak üzere, duygusal olarak etkileyici ve kişinin yaşamında ve kişiliğinde kalıcı bir iz bırakan karşılaşmalar yaşar. Bu tür duygusal karşılaşmalar, sosyal bir çatışma sırasında, bir saygısızlık anında, aşık olurken, doğum yaparken veya başka bir mutlu olayda, yeni bir teknolojiyle tanışıldığında, stres veya yalnızlık dönemlerinde yaşanabilir. Bu varoluşsal izlenimler, yalnızca kişisel belleği değil, aynı zamanda sanatsal yaratıcılığı da besleyen güçlü kaynaklardır. Yaratıcı süreç yalnızca bireysel bir ifade biçimi değil, aynı zamanda insanlık tarihindeki en büyük dönüşümlerin kaynağı olmuştur ve olmaya devam etmektedir. May'e göre, sanatta yaratıcılık öncelikle biçim için duyulan tutkunun dışavurumudur. Parçalanmaya karşı bir mücadeledir, uyum ve bütünleşmeyi doğuracak olan yeni varlık türlerinin varoluşa getirilmesi mücadelesidir (May, 2010).

Fransız-Amerikalı sanatçı Louise Bourgeois bir keresinde şöyle demiştir: "Sanat, sanat hakkında değildir. Sanat, hayat hakkındadır ve hepsi budur." Bir başka röportajında ise bu görüşünü şu şekilde detaylandırır: "Son elli yıldaki tüm işlerim ve tüm konularım çocukluğumdan ilham aldı. Çocukluğum asla büyüsünü, gizemini ya da dramını kaybetmedi." Bourgeois'nin sanatsal pratiği her zaman yüksek bir şeffaflık düzeyiyle tanımlanmıştır ve bu açıklamasında yalnızca kendi yaratıcılığının kaynaklarını değil, aynı zamanda genel olarak sanatsal yaratımın kökenlerini de işaret eder. En azından bu çalışma, belirli sanat eserlerinin yaratımında varoluşsal karşılaşmaları birincil kaynak olarak tespit ederek Bourgeois'nin öngörüsünü doğrulamaktadır (Kedmey, 2017).

Görsel 1. Louise Bourgeois, 2006, Genç Kız / *The Young Girl*. URL1

New York Yahudi Müzesi'ndeki "Louise Bourgeois: Freud's Daughter" sergisi, sanatçının tedavi sürecini yansıtan kişisel yazılarının yanı sıra birçok sanat eserini de içeriyor ve Bourgeois'nın analizini bir başlangıç noktası olarak alıyordu. Bourgeois, sanatı "akıl sağlığının garantisini" olarak adlandırmıştı ve etrafındaki dünyayı ve içindeki yerini sanat yoluyla anlamlandırıyor (Bkz. Görsel 1).

Psikanaliz ve sanat yazılarını gözden geçirdiğimizde yaratıcılık konusunun akademik dünyada bilinçdışı veya bilim dışılık kavramlarıyla yan yana kullanıldığını görürüz. William James'den itibaren, yaratıcılık, bilimsel çalışmalarda "rahat kaçırıcı" "esrarlı" ve "bilimsiz" bir alan olarak görülmüş, çoğu kez göz ardı edilmiştir. May'in analizlerine göre, yaratıcılık üzerine çalışmalar yapıldıysa da çıkan sonuçların yaratıcı kişilerin (sanatçıların) öz deneyimlerinin yanına bile yanaşmamaktadır. Sanatçılar yaratıcı edim sırasında kendilerinde olup bitenlerin analizlerde tanımlandığı gibi olmadığını belirtmişlerdir. May, Son yıllarda bir değişimin olduğu sevindirici ama, yaratıcılığın hâlâ psikolojinin üvey evladı olduğu da bir gerçek" demiştir.

Sanatın kökenlerini bireysel sanatçıların psikolojik yapısında aramak şaşırtıcı değildir; zira sanat eseri, çoğu zaman sanatçının bilinçdışıyla bağlantılı bir süreçte ortaya çıkar. Jung'a göre sanatçı yalnızca kişisel deneyimlerinin ürünü olarak üretim yapmaz, aynı zamanda kolektif bilinçdışının da bir taşıyıcısıdır. Jung (1966, s101), "Sanatçı bir insandır ve bu nedenle kişisel deneyimlerinin ürünü olan eserler yaratabilir; ancak aynı zamanda bilinmeyene, kolektif bilinçdışına da kapı aralayabilir. O, aynı anda hem bireydir hem de bir taşıyıcıdır" diyerek sanatçının hem bireysel hem arketipsel düzlemde işleyen yaratıcı sürecine dikkat çeker. Bu bağlamda, sanatçıların bir kısmı Louise Bourgeois gibi kişisel geçmişlerinin farkında olarak üretirken, diğerleri içsel kaynaklarından gelen dürtüleri sezgisel biçimde ifadeye dönüştürür; somut bir kaynak üzerine düşünmeden üretimlerini şekillendirirler. Böylece sanatsal yaratım süreci, sanatçının yaşamındaki varoluşsal bir deneyimin bir biçim ya da kavram aracılığıyla yeniden canlandırılması ile açıklanabilir. Sanat eseri bu duyguyu hem sanatçıda hem de izleyicide harekete geçirerek iki taraf arasında duygusal bir bağ kurar ve varoluşsal iyilik haline katkı sağlar. Bu şekliyle sanatın uygulayıcı ve izleyiciyle kurduğu duygusal bağ ve anlatı biçimi, zamanla yalnızca estetik bir deneyim değil, aynı zamanda terapötik bir araç olarak da değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bu psikolojik bağlam, 'sanat terapisi' kavramının hem bir ifade biçimi hem de iyileştirici bir araç olarak gelişimine zemin hazırlamıştır. Sanat terapisi bireylerin duygularını ifade etmeleri, içsel çatışmalarını keşfetmeleri ve iyileşme süreçlerini desteklemeleri için sanatın yaratıcı gücünden yararlanan bir terapi biçimidir. "Sanat terapisi, insan gelişimi, psikolojik kuramlar ve teknikler ile yaratıcı sürecin bilgisini ve anlayışını terapötik hedefleri

kolaylaştırmak için birleştiren bir ruh sağlığı mesleğidir” (Malhotra, Anand, Feen-Calligan, ve Callihan, 2025, s. 174). Sanat terapisi eğitimi, görsel imgelerin derinlemesine analizini, sanat malzemelerinin iyileştirici potansiyelini kavramayı ve sanatı duygular ile düşünceleri ifade etme aracı olarak etkili biçimde kullanabilmeyi gerektirir. Bu sürecin doğal bir parçası olarak, ortaya çıkan tepkileri tanıma ve yönetme becerisi de önemlidir.

Sanat terapisinin temelinde görsel imgelerin kullanımı yer alırken, sanatın bireyler üzerindeki etkisinin sözel olarak değerlendirilmesi de eğitim sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Yaratıcı keşif önemli bir unsur olsa da yargılayıcı olmayan tutum, aktif dinleme, empati, perspektif kazanma ve yeniden yapılandırma gibi temel psikoterapi becerileri de terapötik sürecin desteklenmesinde kritik rol oynar. Brandoff'a (2017) göre insanların yaşam stresörleri ve travmalarla başa çıkmanın bir sonucu olarak yaratıcılıkla bağlarını kaybetmeleri çok sık görülür. Sanat terapisinde sanat yapımına katılım yoluyla, danışanlar yaratıcı düşünceye erişimi engelleyebilecek psikolojik tıkanıklıkları giderebilirler.

Sanat terapisinde görmeye odaklanmayı merkeze alan sanat terapisti Mala Betensky, gözlemin sanat terapisinin en önemli unsurlarından biri olduğunu vurgulayarak, öğrencilerin kendi sanat eserlerine açıklık ve niyetle bakabilmeleri için “bakma” becerilerinin eğitilmesi gerektiğini belirtmiştir. Fenomenolojik bir bakış açısından hareket eden Betensky, sanat terapistinin temel rolünün danışanları, sanat ifadelerine karşı bir bakış açısı geliştirmeleri için yönlendirmek olduğunu vurgular. Bu anlayış, güncel sanat terapisi eğitiminde de etkisini sürdürmektedir; görsel düşünme stratejileri ve gözleme dayalı analiz, sanat terapisi pedagojisi ve uygulamasının merkezinde yer almaktadır (Malhotra, Anand, Feen-Calligan ve Callihan, 2025).

Bu bağlamda, sanat terapisinin merkezinde yer alan görme, ifade etme ve gözlem pratiklerinin, bireyin içsel dünyasını dışa vurmasına olanak tanıdığı görülmektedir. Kişinin, resim, heykel, kolaj gibi çeşitli sanatsal araçlar aracılığıyla, sözel olarak ifade edemediği duyguları açığa çıkarabildiği gözlemlenmektedir. Özellikle travma, anksiyete ve depresyon gibi duygusal zorluklarla baş etmede etkili bir yöntem olarak sanat terapisinin hem çocuklar hem de yetişkinler üzerinde uygulanabilir olduğu belirtilmektedir. Terapi sürecinde odak noktası, sanat eserinin estetik değerinden ziyade, yaratım süreci ve bireyin bu süreçteki deneyimleri olmaktadır.

Sanat terapisinin iki ana kolu vardır. İlk olarak, sanatın terapi olarak kullanımı vardır; bu, Hill'in ilk tanımladığı gibi, sanat yapma sürecinin kendisinin iyileştirici olduğu fikridir. Margaret Naumberg'in çalışmalarına dayanan sanat terapisinin ikinci kolu, sanat eseri, danışan ve terapist arasındaki üçlü bir ilişkide aktarım ve karşı aktarımı keşfetmek için psikanalitik teorisinin bazı yönlerini uygulamayı içerir. Analitik sanat psikoterapisi olarak da bilinen bu sanat terapisi yaklaşımında, danışanın çalışması terapistle birlikte incelenerek danışanın sanat eserinde tezahür eden bilinçaltı daha iyi anlaşılır (Cheng, vd. 2023).

Sanat terapisinin diğer terapi türlerine kıyasla birçok avantajı bulunmaktadır. Bireysel ihtiyaçlara bağlı olarak bire bir ya da daha büyük gruplar halinde uygulanabilecek esnekliğe sahiptir. Sanat terapisi çocuklardan yaşlılara kadar her yaş grubuna uygundur. Çocuklar 15. aydan itibaren kalem tutup karalamaya başlayabilirler. 4 yaşına gelmiş bir çocuk ise insan figürü çizebilecek duruma gelebilir.

Çizim erken paleolitik dönemden doğrudan kanıt bulunan tek çocukluk çağı bilişsel davranışdır. Peki, bu türe özgü davranıştaki bireysel farklılıklar üzerinde genlerin etkisi var

midir ve çizim modern çocuklarda zeka ile ilişkili midir? Ayrıca, figür çizimi, 4 yaşındaki çocuklarda zeka kadar kalıtsal bulunmuştur (Arden vd., 2014).

Bu nedenle sanat terapisi çok küçük yaştaki çocuklara bile uygulanabilir. Yalnızca kronik hastalığı olan çocuklar için faydalı olmakla kalmaz, aynı zamanda ağırlı tedavi süreçlerinden geçen yetişkin hastalarda da psikolojik sonuçları iyileştirebilir. Kemoterapi gören kanser hastalarına sanat terapisi uygulandığında depresyon puanlarında anlamlı bir iyileşme görülmüştür. Dolayısıyla, sanat terapisinin tamamlayıcı bir yöntem olarak kronik hastalıkların tedavisinde kullanılması hem çocuklar hem de yetişkinler için olumlu sonuçlar doğurabildiği bildirilmiştir.

Moon'un ifadesine göre (2007, s.12), sanat eserleri, terapötik ilişkilerde “üçüncü bir üye” görevi görür. Sanat terapisi sürecinde danışan, sanat terapisti ve ortaya konan sanat eseri, terapötik ilişkinin üç temel bileşeni olarak eşit ortaklar şeklinde konumlanır; bu çerçevede hem danışan hem de terapist, sözle ifade edilmesi güç ya da bastırılmış duygu ve düşünceleri sanat yoluyla görünür kılarak, sözel olmayan ama derinlikli bir iletişim alanı yaratır.

Bu dinamiğe çocuklarla olan birçok çalışmamda tanık oldum.Yıllar önce, alkol bağımlılığıyla mücadele eden bir annesi olan küçük bir kızla çalışmışım. Bu kız utangaç ve sessizdi ve annesiyle ilişkisi hakkında doğrudan sorular sorulduğunda her zaman her şeyin yolunda olduğunu söylerdi. Bir gün, küçük bir erkek çocukla bir kadının birbirlerine taş attığını gösteren bir resim çizdi. Resme bakarak şöyle dedi: “Küçük çocuk çok kızgın ve üzgün, bu yüzden annesine taş atıyor (Moon, 2007, s. 12).

Sanat terapistleri arasındaki teorik ve felsefi farklılıklar, sanat eserlerine ve bu eserlerin yaratıcılarına yönelik yaklaşımlarında ve onlarla kurdukları ilişkilerde kendini gösterir. Örneğin, bazı sanat terapistleri sanat yapımının ve imgelerin terapide sözel etkileşimi kolaylaştırmadaki rolünü vurgular. Bu terapistler, sanat eserlerini ve imgeleri sözel psikoterapiyi destekleyen araçlar olarak görürler. Diğer bazı sanat terapistleri ise imgeleri işlev bozukluğunun bir göstergesi olarak değerlendirir, sanat eserlerini ve imgeleri tanı koymada projeksiyon aracı olarak görürler. Tanıdığım neredeyse her sanat terapisti, metaforik imgelerin gücüne ve yaratıcı sürecin iletişimi açığa çıkarma ve derinleştirme kapasitesine inanır. Metaforik imgeler, danışanlara ve terapistlere doğrusal ve mantıksal düşüncenin ötesine geçen psikolojik içgörüler sağlayabilir. (Moon, 2007)

Bu bağlamda, Brunel Üniversitesi'nde Sanat Psikoterapisi bölüm başkanı Prof. Dominik Havsteen-Franklin ile yapılan görüşmede, sanat terapisi öğrencilerinin yaratıcı deneyim süreçlerinde ve eğitim sırasında otomatik çizim tekniği ve serbest çağrışım tekniklerini kullandıkları ve rastlantısal deneylere yer verdiklerinden bahsetmiştir. Havsteen aynı zamanda yönlendirilmiş görevlerle yapılandırılan çizim deneyimlerinden de bahsetmiştir.

Aslında burada bir tür “yeniden ilişkilendirme” söz konusu. Yöntem; beyin fırtınası, meditasyon gibi uygulamalarla da uyumlu. Ancak tek sorun, bu süreçte ortaya çıkan sonuçların analiz edilememesi. Öğrenciler çok sayıda çizim yapıyorlar; daireler, imgeler gibi çeşitli formlar ortaya çıkıyor. Bu durum, psikoterapi alanına da dokunan bir konu haline geliyor. Fakat kağıt üzerindeki üretimlerin ister hasta, ister danışan, isterse öğrenci tarafından yapılmış olsun, analiz edilebilirliği gerçekten mümkün mü? Bu alanda çeşitli girişimler oldu. Ama özellikle serbest çağrışım ile değil de yönlendirilmiş görevlerle yapılan çalışmalarda daha belirgin sonuçlar elde edilebiliyor. Örneğin, bir kişiden “ağaçtan elma

toplama" sahnesini çizmesi isteniyor. Bu tür bir testte, çizimdeki figürün diğer unsurlarla ilişkisi inceleniyor: Figür temasta mı, uzakta mı? Figür ve elma büyük mü küçük mü? Tüm bu görsel unsurlar, kişinin başkasından bir şey alma, temas kurma gibi ilişki biçimlerine dair ipuçları verebiliyor." (Dominik Havsteen-Franklin, Londra, kişisel iletişim tarihi: 21.03.2025)

Ayrıca, sanat terapisi üretilen sanat eserinin kalitesinden çok, eserin anlamına ve yaratım sürecine odaklanır (Case ve Dalley, 2014). Bu nedenle, sanat terapisi için sanatsal bir yetenek gerekli değildir. Sanat, yalnızca baskı kağıdı ve kalem gibi basit ve ucuz malzemelerle de üretilebilir, dolayısıyla pahalı araç ve gereçler satın alma zorunluluğu da ortadan kalkar.

3. Yaratıcılık Deneyimleri, Otomatizm ve Squiggle Oyunu

1940'lardan bu yana, sanat terapisi yöntemi farklı sanat pratiklerini kullanarak özellikle travmatik deneyimler yaşamış bireylerin tedavisinde etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, saf yaratıcılık eylemini tetikleyerek, bilinçaltındaki travmaların açığa çıkarılması, ifade edilmesi ve terapötik biçimde işlenmesini mümkün kılar.

Otomatizm, bilinçli kontrolün olabildiğince azaltılarak zihnin derinliklerinden gelen imgelerin yüzeye çıkmasına olanak tanıyan bir yaratım yöntemidir. 20. yüzyılın başında André Breton'un öncülüğünde Sürrealistler tarafından benimsenen bu teknik, yazı ve çizim yoluyla zihnin sansürsüz akışını ifade etmeyi amaçlamıştır. "Otomatik yazı ya da çizim, düşüncenin bilinç denetimi olmaksızın, estetik ya da ahlaki bir kaygı taşımadan ifade edilmesidir," diyen Breton'a göre otomatizm, insan ruhunun derinliklerine ulaşmanın ve onları görünür kılmamanın bir aracıdır.

1924 tarihli Sürrealizm Manifestosu'nda sürrealist lider André Breton (1896-1966), Sürrealizmi "saf haliyle psişik otomatizm" olarak tanımlamış ve böylece "psişik otomatizmi" hem bir kavram hem de bir teknik olarak konumlandırmıştır. Bu tanım, proto-sürrealist grup içinde çeşitli otomatizm biçimleriyle, ağırlıklı olarak otomatik yazı ama aynı zamanda uyarılmış rüya halleriyle yoğun bir deneysel dönemin ardından gelmiştir. Her ne kadar Sürrealistler otomatizmi kendi şiirsel, sanatsal ve devrimci amaçları için yeniden icat etmiş olsalar da, bu otomatik teknikler esasen dönemin spiritüalizminden esinlenmiştir. Sürrealistlerin otomatizmi spiritüalizmden başarıyla arındırdığı görülmektedir. Ayrıca, otomatizmin birçok biçiminin Sürrealizm içinde oldukça başarılı bir yaratıcı teknik olduğu da açıkça anlaşılmaktadır (Bauduin, 2013, s.2).

Bu yöntem, psikanalizin serbest çağrışım tekniğinden ilham alarak, bireyin zihinsel engelleri aşmasını hedefler. Otomatizm, özellikle sanatçının sansür, beğeni kaygısı ya da akademik normlardan uzaklaşmasını sağlayarak yaratıcı dürtülerle doğrudan temas kurmasına olanak tanır. Bu bakımdan hem bireysel bilinçdışını hem de Jung'un bahsettiği kolektif bilinçdışını yüzeye çıkarabilecek bir köprü işlevi görür. Louis Aragon'a göre, gerçeküstücülük ne yeni bir ifade biçimidir ne de bir şiir metafiziğidir; daha çok, us ve ussallıktan tamamen bağımsızlaşma biçimidir (Antmen, 2016). Otomatizmin öncülerinden André Masson, Henri Michaux ve özellikle Austin Osman Spare, bilinçdışına erişimi amaçlayan sezgisel çizim yöntemleriyle yalnızca sürrealizmin ifade biçimlerini değil, aynı zamanda bilinçaltı ve bilinçdışı deneyimlerini de kağıda dökmüşlerdir. Spare'in geliştirdiği sigil (mühür) ve otomatik çizim teknikleri hem okült düşünceyle hem de yaratıcı sezgiyle kurduğu derin bağ sayesinde, çağdaş bilinçdışı yaratıcılığa ilham vermeye devam etmektedir. (Bkz. Görsel 2)

Görsel 2. (Solda) André Masson, 1924, Otomatik Çizim / Automatic Drawing URL2. (Ortada) Austin Osman Spare, Otomatik Çizim Cadı / Automatic Drawing *Wytch*, URL3. (Sağda) Henri Michaux, 1961, İsimli / Untitled URL4.

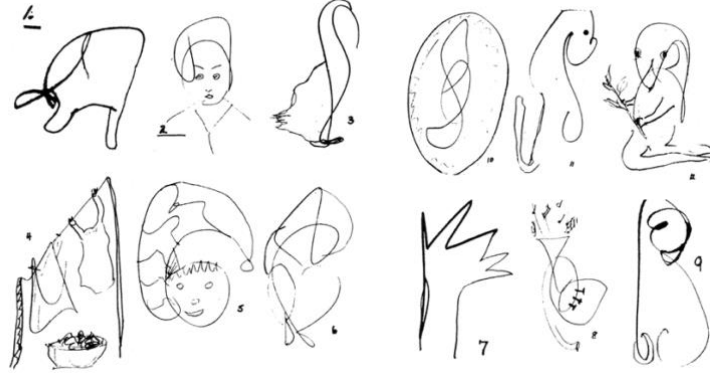
Otomatik çizimdeki amaç, çizimi yapan kişinin kaleminin bilinçli olarak yönlendirilmemesi, bazen mümkünse gözleri kapalı olarak çizim yapması ve çizimin kendiliğinden hiçbir şey düşünmeden ortaya çıkmasıdır. Bu süreçte oluşan şekiller, estetikten çok psikik bir bilinçaltı yansıması olarak değerlendirilir. Yaratıcılığın özgürleştiği bu alanda, bireyin hem içgörü kazanması hem de bastırılmış düşünce ve imgeleriyle karşılaşması mümkün hale gelir.

Bir diğer teknik ise, Prof. Havsteen'in görüşmemiz sırasında bahsi geçen "Squiggle Game"dir. Türkçeye "karalama oyunu" olarak çevrilebilen oyun, psikanalitik bağlamda terapi gören kişinin iç dünyasını ortaya koymasına olanak tanıyan, serbest çağrışıma dayalı, ortak katılımı yapılan bir çizim oyunudur. Bu yaklaşım, danışanla terapist arasında yaratıcı ve sözel olmayan bir iletişim kurarak, bilinçdışı imgelerin yüzeye çıkmasına imkân verir. Çalışmadaki serbest çağrışimli çizim pratiğiyle benzer şekilde, Squiggle Game de çizimin sadece estetik bir üretim değil, aynı zamanda bir paylaşım alanı ve içsel süreci görünür kılan bir araç olduğunu ortaya koyar.

Squiggle Oyunu, çocuk doktoru/psikiyatristi D. W. Winnicott tarafından tanımlanmış bir kâğıt-kalem tekniğidir ve çocukların düşünce ve duygularını ortaya çıkarmayı amaçlar. Goodenough İnsan Çizme Testi veya Bender-Gestalt Form Kopyalama Testi gibi çizim testlerinden farklı olarak, Squiggle Oyunu tamamen yapısız bir formata sahiptir. Bu, çocuklara düşüncelerini ve duygularını paylaşma konusunda maksimum özgürlük sağlar. Ayrıca, hekimin oyuna katılımı yaklaşımı bir test ya da görev olmaktan çıkarıp eğlenceli hale getirir. Squiggle Oyunu, pediatri uygulamalarında geniş bir kullanım alanına sahiptir. Özellikle, duygularını ve algılarını kendiliğinden ifade edemeyecek kadar küçük, ancak kuklalar, bebek evleri ya da oyuncaklar gibi oyun tekniklerine ilgi gösterecek kadar da küçük olmayan okul çağındaki çocuklarla iletişim kurmak için ideal bir yöntemdir (Berger, L.R. 1980, s.1).

Bu teknik, yapılandırılmamış bir şekilde ilerler ve iki kişinin genellikle terapist ve çocuk sırayla karalamalar yaparak birbirlerinin çizimlerini tamamlaması üzerine kuruludur. Winnicott'a (2005) göre bu oyun, çocuğun kelimelere dökemediği düşünce ve duyguları ifade etmesine olanak tanıırken, terapötik süreçte güvenli ve yaratıcı bir alan açar. Terapist bu süreçte yorum yapmaktan ziyade çocuğun yönlendirmesine uyarak katkıda bulunur; böylece çocuk hem kendi hikâyesini kurar hem de sembolik düzlemde bir iletişim geliştirir. Bu yönüyle Squiggle Game, özellikle okul çağı çocuklarıyla sözlü iletişimin sınırlı kaldığı durumlarda etkili bir araç olarak

kullanılmakta; psikanalitik gözlem ve anlamlandırmayı oyun yoluyla destekleyen özgün bir yöntem olarak dikkat çekmektedir (Winnicott, 1991, s. 302).

Görsel 3. L. adlı çocuğun karalama oyunu sırasında çizdiği figürlerden örnekler. Kaynak: Miller, S., & Szur, R. (Eds.). (1991). *Psychoanalytic psychotherapy with children, adolescents and families* (s. 302). Routledge.

Winnicott'un geliştirdiği "Squiggle Game" (Karalama Oyunu) tekniğiyle ilgili bu örnek (Bkz. Görsel 3), 7,5 yaşındaki L. adlı bir çocukla yapılan çizim temelli etkileşimli bir seansa dayanır. Bu oyun, terapist ile çocuğun sırayla yaptıkları karalamaları birbirlerinin çizimleri üzerinden tanıma, yorumlama ve dönüştürme süreci üzerine kuruludur. Seans sırasında L., terapistin çizdiği bir karalamayı tamamlayarak bir vücut formuna dönüştürür ve karın bölgesindeki boşluğa dikkat çekerek, "Bir şeyler ters gitmiş" der. Bu ifade Winnicott tarafından, çocuğun bilinçdışı düzeyde yaşadığı gerilimlere ya da gelişimsel çatışmalara dair dolaylı bir dışavurum olarak değerlendirilir. Oyun ilerledikçe çocuk, karalamaları kuş, köpek, şapkalı kanguru ya da tünelden geçen hayali bir yaratığa dönüştürür. Bu figürler, onun iç dünyasına ait imgeleri ortaya koyar. Özellikle bazı çizimlerde dikkat çeken bedensel eksiklikler (örneğin karın boşluğu), çocuğun aile ilişkileri ve deneyimleriyle bağlantılı olabilecek derin anlamlar taşır (Winnicott, 1991, s. 303).

4. İllüstrasyon ve Dolaysız Yaratıcılık

Bu noktada sanat terapisinde kullanılan yöntemlerden, sanat ve tasarım eğitiminde bir başlangıç ve özgün bir tekniğe ulaşmak için yararlanılabilir. Sanat terapisinde kullanılan terapötik ve yargıdan uzak üretim yöntemleri, illüstrasyon eğitiminde yaratıcı blokajları aşmak, içsel imgelerle temas kurmak ve özgün ifade biçimleri geliştirmek adına oldukça işlevsel araçlara dönüşebilir.

İllüstrasyon, yalnızca görüleni kaydetme ve yüze aktarma eylemi değildir. İllüstratör çizgiyi düşünsel bir araç olarak kullanarak alegoriler kurar, toplumsal problemlere eleştirel bir perspektifle yaklaşır ve çizgisel anlatım üzerinden ironi üretir. Bu bağlamda illüstrasyon, görsel temsilin ötesine geçerek kavramsal bir ifade alanına dönüşür. İllüstrasyon, hem yaratıcı hem de işlevsel yönleriyle çok disiplinli bir ifade biçimidir. Editoryal illüstrasyon, çocuk kitabı resimlemesi ve kavramsal sanat gibi yaratıcı türlerde, sanatçının hayal gücü, özgün

tarzı ve anlatı gücü ön plandadır. Bu alanlarda illüstrasyon yalnızca görsel bir destek değil, aynı zamanda hikâyeyi derinleştiren, izleyiciyle duygusal ve düşünsel bir bağ kuran güçlü bir anlatım aracıdır.

Buna karşılık, teknik çizim, bilimsel illüstrasyon, medikal görselleştirme ve mimari taslak gibi alanlarda kullanılan illüstrasyon türleri, büyük ölçüde sadece doğrudan ifade ve işlevselliğe hizmet eder. Bu tür uygulamalarda, yaratıcılıktan çok gördüğünü aktarma becerisi öne çıkar. İfade özgürlüğünün olmadığı, bilimsel tanımlar ve matematiksel ölçülerle sınırlanmış bir alan söz konusudur. Bu tür çizimlerin en azından bilgiyi doğru aktarma misyonları açısından bir önemi olsa da yaratıcılık ve sanat alanına girmezler. İllüstrasyonun hayal gücünü tetikleyen, duygu ve düşünsel izler bırakan potansiyeli, diğer yaratıcı alanlarda kendini özgürce gösterebilir. Gerçek anlamda bir anlatım gücü arandığında, teknik olanın çizdiği sınırların ötesine geçmek kaçınılmazdır.

Bu bağlamda, illüstrasyon eğitiminin temel hedeflerinden biri, öğrencilerin yaratıcılığını geliştirmek ve anlatım gücünü özgürce kullanabilecekleri bir ifade ortamı sunmaktır. Bireysel gözlemlere dayanarak uzun yıllardır verilen illüstrasyon derslerindeki öğrenci eğilimleri değerlendirildiğinde, öncelikle çoğu öğrencinin projelerde ana akım çizgi diline odaklandığı ve kavramsal üretim ile problem tanımlama süreçlerinde zorlandığı görülmektedir. Asıl sorun ise yaratıcılığın önündeki blokajlardır ve bu noktada öğrencilerin hangi tür engellerle karşı karşıya olduğu gözlemlenmeli ve analiz edilmelidir. Proje süreçlerinin erken aşamalarında karşılaşılan bu engeller çeşitli biçimlerde kendini gösterebilir:

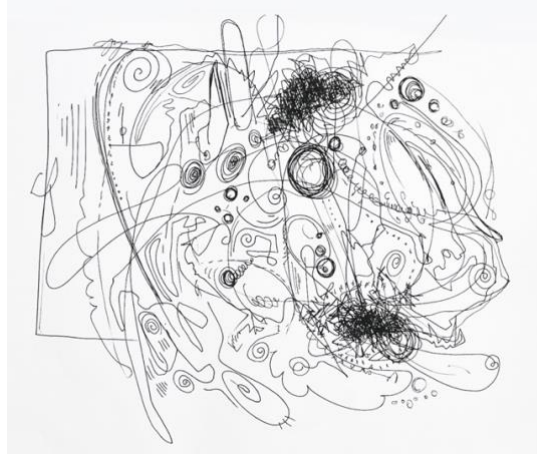
- Gözlem eksikliği
- Popüler estetiğe, güncel akımlara ya da sosyal medyaya aşırı bağlılık nedeniyle ortaya çıkan üretim kaygısı
- Mizah eksikliği veya ironik düşünme becerisinin zayıflığı
- Hayal kurma ya da imgeleme yeteneğinin körelmesi
- Çizim yeteneğine duyulan güvensizlik, başarısızlık ve hata yapma korkusu
- Güçlü yönlerini tanıyamama ve sürekli yeni olanı arama baskısı
- Toplumsal ve çevresel yargılardan bağımsız üretim yapamama hali

İllüstrasyon derslerinde çizim ve öyküleme anlatılarından önce öğrencilere çeşitli çizim yöntem ve teknikleriyle tanıştırmak, bilinçaltını ve bilinç dışı çizgiyi ve ifadeyi kullanabilmek ve öğrenilmiş uygulamaları göz ardı ederek tamamen farklı tekniklerle yeteneği yönlendirmek amaçlanmaktadır. Bu nedenle dönem başında öğrencilere 2 haftalık bir çalıştay ile otomatik çizim yaratıcılık atölyeleri yapılmış ve bu atölyelerin sonuçları makalede paylaşılmıştır.

5. Uygulamalı Otomatizm Çalışması Üzerine Gözlemler

2025 yılı Bahar döneminde illüstrasyon atölyesi öğrencileri ile uygulanan otomatik çizim atölyesi otomatizm yaklaşımının temel prensipleriyle örtüşen bir yöntemle yapılandırılmıştır. Çalıştay nitel araştırma yöntemlerinden biri olan nitel gözlem temelli bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. 3. ve 4. Sınıf illüstrasyon dersi öğrencilerinden on beşer kişiden oluşan 2 grup oluşturulmuş, öğrenciler birbirleri ile etkileşime girmeyecekleri şekilde aralarında bir kişilik boşluk bırakılarak oturma düzeni organize edilmiştir. Öğrencilere 35x50 cm boyutlarında suluboya kağıdı ve çizim sürecinin akışını bozmamak adına akrilik kalem, mürekkepli kalem ve marker verilmiştir. Çalıştay bir hafta arayla 2 gruba da aynı şekilde uygulanmıştır. Katılımcıların, çalışmaya başlamadan önce yaklaşık 15 dakikalık bir meditasyon ve dinlenme süreciyle bedensel ve zihinsel gevşeme sağlamaları sağlanmıştır. Itten'e (1963) göre, resme başlamadan önce öğrencinin bedenini ve zihnini gevşetmesi, biçim ve rengi "canlı kuvvetler" olarak algılamasını sağlar. Bu aşama, bilinçli düşünce akışının

yavaşlatılmasını ve dikkatin bilinçaltına yönlendirilmesini amaçlamaktadır. Meditasyon süreci, aynı zamanda bireyin iç dünyasına ulaşmasını kolaylaştırarak, yaratıcı sürecin spontane biçimde ortaya çıkmasına zemin hazırlar (Case ve Dalley, 2014). Meditasyon sürecinin ardından, katılımcılara herhangi bir ön planlama ya da temsili düşünce olmaksızın ellerini kâğıdın üzerine yerleştirmeleri ve bilinçli bir yönlendirme yapmadan serbest karalamalar ve çağrışımsal çizimler üretmeleri yönünde yönergeler verilmiştir. (Bkz. Görsel 4, 5)

Görsel 4. Fındık, Nergis. (2025). *Otomatik Çizim çalıştayından bir görüntü*, Kişisel Arşiv.

Görsel 5. (Solda) Ulusal, Duygu. ,(Sağda) Şahin, Başak. (2025). *Otomatik Çizim çalıştayından öğrenci çalışmaları*, Kişisel Arşiv.

Çizim etkinliği yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Etkinlik sırasında öğrenciler sessiz bir ortamda, yüksek bir konsantrasyonla çalışmış ve bilinçaltlarına inmeye odaklanmışlardır. Hiçbir öğrenci belirgin bir imge ya da estetik biçim üretme kaygısı taşımamış; bu nedenle çalışmalarında tamamen soyut ifadelere ulaşmışlardır. Bu yöntem, André Breton'un *sürrealist otomatik yazım (écriture automatique)* ilkelerinden (Breton, 1924) esinlenen otomatik çizim tekniğine dayanmaktadır. Bu süreçte kişiyi yönlendiren tek şey ellerinin doğal hareketidir; çizimlerin belirli bir form kazanması ya da estetik bir biçime ulaşması beklenmemektedir. Bu yaklaşım, bireyin içsel dünyasını özgürce ifade etmesine ve bilinçdışı içeriklerin yüzeye çıkmasına olanak tanırken, aynı zamanda

rahatlatıcı bir eylem niteliği de taşır. Çünkü bu çizimlerde eleştirilme ya da değerlendirilme kaygısı olmaksızın üretim yapılması teşvik edilmiştir. Bu çalışmalarda hedeflenen, sonucun estetik değerinden çok sürecin kendisidir.

Çalıştay sonrasında öğrenciler, zihinsel yargılardan sıyrılarak daha kendiliğinden bir çizim deneyimi yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ortaya çıkan bazı çizimlerin yüzeyinde spiraller, ince ve kalın çizgiler, iç içe geçmiş organik formlar yer almıştır. Bu çalışmalar bilinçli bir tasarımdan ziyade, sezgisel ve içgüdüsel bir akışın ürünüdür. Bazı öğrenciler, bu otomatizm deneyimi sonucunda oluşan çizgi ve lekeleri mezuniyet projelerine ve illüstrasyonlara entegre ederek yaratım sürecini zenginleştirmiştir. Öğrencilerin üretim sırasındaki davranışlarını gözlemleme ve etkinlik sonrasında alınan sözlü geri bildirimleri kayıt altına almıştır.

6. Verilerin Analizi ve Bulgular

Elde edilen veriler, gözlemler ve öğrenci geri bildirimleri doğrultusunda tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda beş ana tema belirlenmiştir: bilinçdışıyla temas ve içsel farkındalık, yaratıcı süreçte özgürleşme, rahatlama ve psikolojik denge, deneyimden öğrenme ve yaratıcı cesaret, öğrenme ortamının sessizliği ve odaklanma.

Bilinçdışıyla temas ve içsel farkındalık temasında öğrenciler, meditasyon ve otomatik çizim süreci sırasında bilinçaltı imgelerle karşılaşarak kendi iç dünyalarına yönelmiş; bu süreci “kontrolü bırakma” ve “kendiliğinden üretme” biçiminde tanımlamışlardır.

Yaratıcı süreçte özgürleşme temasında, estetik kaygılardan uzaklaşıldığında öğrencilerin daha spontane ve özgün biçimlere ulaştıkları, değerlendirilmeme özgürlüğünün yaratıcı süreci güçlendirdiği görülmüştür.

Rahatlama ve psikolojik denge teması, çizim sürecinin terapötik yönünü ortaya koymaktadır. Öğrenciler, etkinlik sonrasında kendilerini “sakinleşmiş” ve “zihinsel olarak arınmış” hissettiklerini belirtmişlerdir.

Deneyimden öğrenme ve yaratıcı cesaret temasında, öğrencilerin rastlantısal biçimleri sonraki çalışmalarına taşıyarak yaratıcılıklarını geliştirdikleri ve süreci kişisel bir keşif alanı olarak gördükleri tespit edilmiştir.

Öğrenme ortamının sessizliği ve odaklanma temasında ise sessiz çalışma atmosferinin içe yönelim ve farkındalığı artırdığı, bireysel konsantrasyonu güçlendirdiği anlaşılmıştır.

Sonuç olarak, otomatik çizim temelli atölye süreci, sanat eğitiminde yaratıcılığı desteklemenin yanı sıra öğrencilerin farkındalık, özgüven ve duygusal denge geliştirmelerine katkı sağlamıştır. Çalışma, bilinçdışı temelli yöntemlerin sanat eğitimi pedagojisine entegre edilmesinin yaratıcı süreci hem bilişsel hem duygusal düzeyde zenginleştirebileceğini göstermektedir.

Öğrencilerle yapılan değerlendirmelerde, bu etkinliğin temalı projelere başlamadan önce güven duygusunu artırdığı, dinlendirici olduğu ve günlük stresten uzaklaştırarak yargılanmadan üretim yapabilme imkânı sunduğu belirtilmiştir. Bu yönüyle, çizim süreci öğrenciler açısından yalnızca yaratıcı bir etkinlik olmanın ötesine geçmiş,

aynı zamanda illüstrasyon üretimlerine özgünlük ve orijinallik kazandıran bir deneyim olarak değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında, yapılandırılmış meditasyon uygulaması ve yönlendirilmemiş çizim süreci aracılığıyla öğrencilerin içsel yaratıcı süreçlerinin görünür kılınması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda çizimlerin biçimsel analizinden ziyade, katılımcıların deneyimlerine ve sürecin doğasına odaklanılmıştır. Ortaya çıkan veriler, bireysel yaratım süreçleri üzerine yapılan gözlemler ve öğrencilerle gerçekleştirilen değerlendirme görüşmeleri ile desteklenmiştir. Elde edilen veriler, sanat eğitimi bağlamında yaratıcı sürecin deneyimsel, sezgisel ve bilinçdışı yönlerine dair nitel değerlendirmeler sunmaktadır.

6. Sonuç

Yaratıcılık, insanlığın dünyayı anlamlandırma ve ifade etme gücünün bir yansımasıdır. Bjarne Sode Funch'a göre, (Funch, 2021) yaratıcı eylemin kendisi sanatçının birinci kişi deneyimini temsil eder ve bu deneyim, bilincin düzenleyici gücüyle birlikte bilinçdışından gelen öğeleri şekillendirerek yaratım sürecini besler. Carl Gustav Jung'un bilinçdışıyla ilgili görüşleri, yaratıcılık bağlamında önemli bir derinlik sunar. Jung'a göre yaratıcı süreç, bireysel bilinçdışıyla kolektif bilinçdışının kesiştiği bir alanda gerçekleşir. Jung, sanatsal üretimi yalnızca bireyin iç dünyasının değil, aynı zamanda insanlık tarihinin arketipsel imgelerinin de bir dışavurumu olarak görür. Ona göre, yaratıcı birey, içsel imgeleriyle yüzleşirken aynı zamanda evrensel olanla bağ kurar (Jung, 1966).

Bu süreç, genellikle sanatçının yaşamındaki varoluşsal bir olay veya koşullarla ilişkilendirilen duyguyu yeniden uyandıran bir duygusal görünüm ile açıklanır. Sanat eseri, sanatçının duygusal durumunu canlandırmakla kalmaz, aynı zamanda bu duyguyu izleyicilere de aktarır. Bu şekilde, sanatsal yaratıcılık, sanatçının varoluşsal deneyiminden izleyicinin duygusal yapısına bir bağ kurar ve duygu ilk olarak sanatçıda, sonra izleyicide canlanır. Sonuç olarak, sanat eseri duyguyu duygusal bir biçimde ifade eder ve duygusal uyum ile varoluşsal iyilik haline katkıda bulunur.

Yaratıcılık, sadece teknik becerilerle değil; kişinin iç dünyasına, bilinçdışına, deneyimlerine cesurca bakmasıyla gelişebilir. Otomatik çizim ve bilinçdışına erişimi hedefleyen yöntemler, özellikle sanat eğitiminde yaratıcılığı serbest bırakmanın bir yöntemi olabilir. Sanatçıların kişisel üretimlerinden ve geçmişlerinden yola çıkılarak yapılan bu analiz ve öğrenci çalışmalarından elde edilen gözlemler, sanat eğitiminde bilinç ve bilinçdışılığın birlikte nasıl çalıştığını anlamamıza katkı sağlar.

Bu çalışma, bilinçdışı odaklı çizim tekniklerinin illüstrasyon eğitiminde yaratıcılığı geliştirmedeki olası potansiyelini ortaya koymaktadır. Pedagojik ve terapötik süreçler için kullanılan bu tekniklerin sadece birer terapi yöntemi değil, aynı zamanda sanat eğitimi alan bireylerde yaratıcılığı ortaya çıkarmanın, yaratma sürecindeki gerilimi hafifletmenin ve biliçaltı rastlantısallığı ile farklı bir yorumlama formu bulabilmenin bir yolu olabileceği düşünülmektedir.

Bir kişi yaratıcı olabilir ve bir problemin (1) çözümündeki yaratıcılık, sadece zihinsel süreçlerinin yaratıcı olup olmadığıyla değil sonunda orijinal bir şey yaratıp yaratmadığı ile ilgilidir. Derslerde verilen örneklerin ve yapılan deneylerin çoğu çözüm yollarının çeşitliliği ile ilgilidir. Tıpkı matematikte olduğu gibi bir sonuca ulaşmanın binlerce farklı yolu vardır ve hepsi aynı sonuca ulaşırlar. Burada öğrenme aşamasında beklenen sonuca ulaşmanın en yaratıcı yolu ve buna ek olarak ve de -en önemlisi- en orijinal sonucu elde etmektir. "Yaratıcı bir zihinsel sürecin ürünleri tamamen banal ve türemiş olabilir. Varsayalım ki bir matematik problemini çözmeye çalışıyorum. Bunu çözmek için mekanik bir yolu vardır: 1 ile 999

arasındaki tüm doğal sayıları birer birer denemeliyim ve bunlardan biri çözüm olacaktır. Ancak bunu çözenin yaratıcı bir yolu da vardır. Eğer problemi yaratıcı bir şekilde çözmeyi başırırsam, zihinsel sürecim yaratıcıdır (mekanik değildir), ancak bu zihinsel sürecin ürünü hiç orijinal değildir: nihayetinde sınıftaki diğer tüm öğrenciler de aynı matematik problemini çözer (Nanay, 2014, s. 4).

Yaratıcılıktan bahsederken, sahte ve yüzeysel estetik anlayışları ile gerçek ve derin süreçler arasındaki farkı ayırt etmemiz gerekmektedir. Önemli olan, yaratıcı sürecin otantik biçimini yani özgün bir eser yaratma sürecini anlamaktır. Bir çizim problemini yaratıcı bir şekilde çözmeyi başaran adaylar zihinsel süreci ve öğrenme sürecini de doğru yönetmiş olurlar. Bu ayırım, saf yetenek ve hüner ile orijinal buluşlar arasındaki farkı tanımlar. Uygulamalı süreçte ise öğrencilerin, estetik kaygı ve eleştiri yargılarından arındıklarında daha cesur ve çocuksu bir üretime yöneldikleri gözlemlenmiştir. Bu durum, sanat terapisinde olduğu gibi, bireyin bilinçaltındaki duygu ve imgeleri görünür kılmayı kolaylaştırmıştır. Öğrenciler, bilinçli kontrolü geri çekerek daha özgür ve kişisel anlatımlar geliştirebilmiş; bu da özgün sonuçlara ulaşmalarını kolaylaştırmıştır.

Sonuç olarak, bilinçdışıya dayalı çizim teknikleri, illüstrasyon eğitiminde yaratıcılığı tetikleyen, kişisel anlatımı destekleyen ve pedagojik olarak hem teknik hem de duygusal öğrenmeyi bütünleştiren güçlü bir araç sunabilir. Sanat terapisi kökenli yöntemlerin sanat eğitime entegrasyonuna öncülük ederken, gelecekte meditasyon, otomatik çizim ve bilinçdışı farkındalık temelli deneysel atölye programları aracılığıyla farklı yaş grupları, kültürler ve eğitim düzeyleri üzerindeki etkilerinin hem niteliksel hem niceliksel verilerle karşılaştırmalı olarak incelenmesi önerilebilir. Bu yaklaşımın, sanat terapisinden beslenen ancak sanat eğitimi bağlamında yapılandırılmış özgün bir çalışma olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Antmen, A. (2016). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. Sel Yayıncılık.

Arden, R., Trzaskowski, M., Garfield, V., & Plomin, R. (2014). Genes influence young children's human figure drawings and their association with intelligence a decade later. *Psychological Science*, 25 (10), 1843–1850. <https://doi.org/10.1177/0956797614540686>

Bauduin, T. M. (2013). The 'Continuing Misfortune' of Automatism in Early Surrealism. University of Massachusetts Amherst Libraries. <https://openpublishing.library.umass.edu/cpo/article/id/28/>

Berger, L. R. (1980). The Winnicott Squiggle Game: A vehicle for communicating with the school-aged child. *Pediatrics*, 66(6), 921–924.

Brandoff, R. J. (2017). Creativity in art therapy. In *Exploring the Pressing Need for Art Therapy in the Creative Arts* (Bölüm 15). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-0504-4.ch015>

Breton, A. (1969). *Manifestoes of surrealism* (R. Seaver & H. R. Lane, Trans.). University of Michigan Press. (Original work published 1924)

Case, C., Dalley, T. (2014). *The handbook of art therapy*. Routledge.

Cheng, C., Elamin, M. E., May, H., & Kennedy, M. (2023). Drawing on emotions: The evolving role of art therapy. *Irish Journal of Psychological Medicine*, 40(4), 500–502. <https://doi.org/10.1017/ipm.2021.20>

Edwards, B. (2012). *The New Drawing on the Right Side of the Brain*. Tarcher Perigee.

Franken, R. E. (1994). *Human motivation*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole Publishing Company.

Funch, B. S. (2021). *The psychology of artistic creativity: An existential–phenomenological study*. Routledge.

Itten, J. (1963). *Design and form: The basic course at the Bauhaus and later*. New York: Reinhold Publishing Corporation.

Jung, C. G. (1966). *The spirit in man, art, and literature*. Princeton University Press.

Kedmey, K. (2017, December 16). How to be an artist, according to Louise Bourgeois. *Artsy*. <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-artist-louise-bourgeois>

Malhotra, B., Anand, S. A., Feen-Calligan, H., & Callihan, E. (2025). ART-UP: Making the case for visual thinking strategies in art therapy pedagogy, practice, and research. *The Arts in Psychotherapy*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0197455625000528?via%3Dihub>

May, R. (2010). *Yaratma cesareti*. (Ü. Özdemir, Çev.). Metis Yayınları.

Moon, B. L. (2007). *The role of metaphor in art therapy*. Charles C Thomas Publisher, Ltd.

Nanay, B. (2014). An experiential account of creativity. In E. S. Paul & S. B. Kaufman, *The philosophy of creativity*. Oxford University Press.

Spaniol, S. (2001). Art and mental illness: Where is the link? *The Arts in Psychotherapy*, 28 (4), 221–231.

Winnicott, D. W. (1991). The Squiggle Game. In S. Miller & R. Szur, *Psychoanalytic psychotherapy with children, adolescents and families* (301-312). Karnac Books.

Winnicott, D. W. (2005). *Playing and Reality*. Routledge.

Görsel Kaynakçası

Görsel 1. Louise Bourgeois, 2006, Genç Kız / *The Young Girl*. 14.03.2025 tarihinde <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-artist-louise-bourgeois> adresinden alınmıştır.

Görsel 2. André Masson, 1924, Otomatik Çizim / *Automatic Drawing* . 25 Nisan 2025 tarihinde https://assets.moma.org/documents/moma_catalogue_472_300063149.pdf adresinden alınmıştır. Austin

Osman, Otomatik Çizim Cadı / Automatic Drawing *Wytch*, 25 Nisan 2025 tarihinde <https://www.artsy.net/artwork/after-austin-osman-spare-a-book-of-automatic-drawings>, adresinden alınmıştır. Henri Michaux, 1961, İsimli / Untitled. 25 Nisan 2025 tarihinde <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/a/automatism> adresinden alınmıştır.

Görsel 3. L. adlı çocuğun karalama oyunu sırasında çizdiği figürlerden örnekler. Kaynak: Miller, S., & Szur, R. (Eds.). (1991). *Psychoanalytic psychotherapy with children, adolescents and families* (s. 302). Routledge.

Görsel 4. Fındık, N. (2025). *Otomatik Çizim çalıştayından bir görüntü*. Kişisel Arşiv.

Görsel 5. Ulusal, D. , Şahin, B. (2025). *Otomatik Çizim çalıştayından öğrenci çalışmaları*. Kişisel Arşiv.